

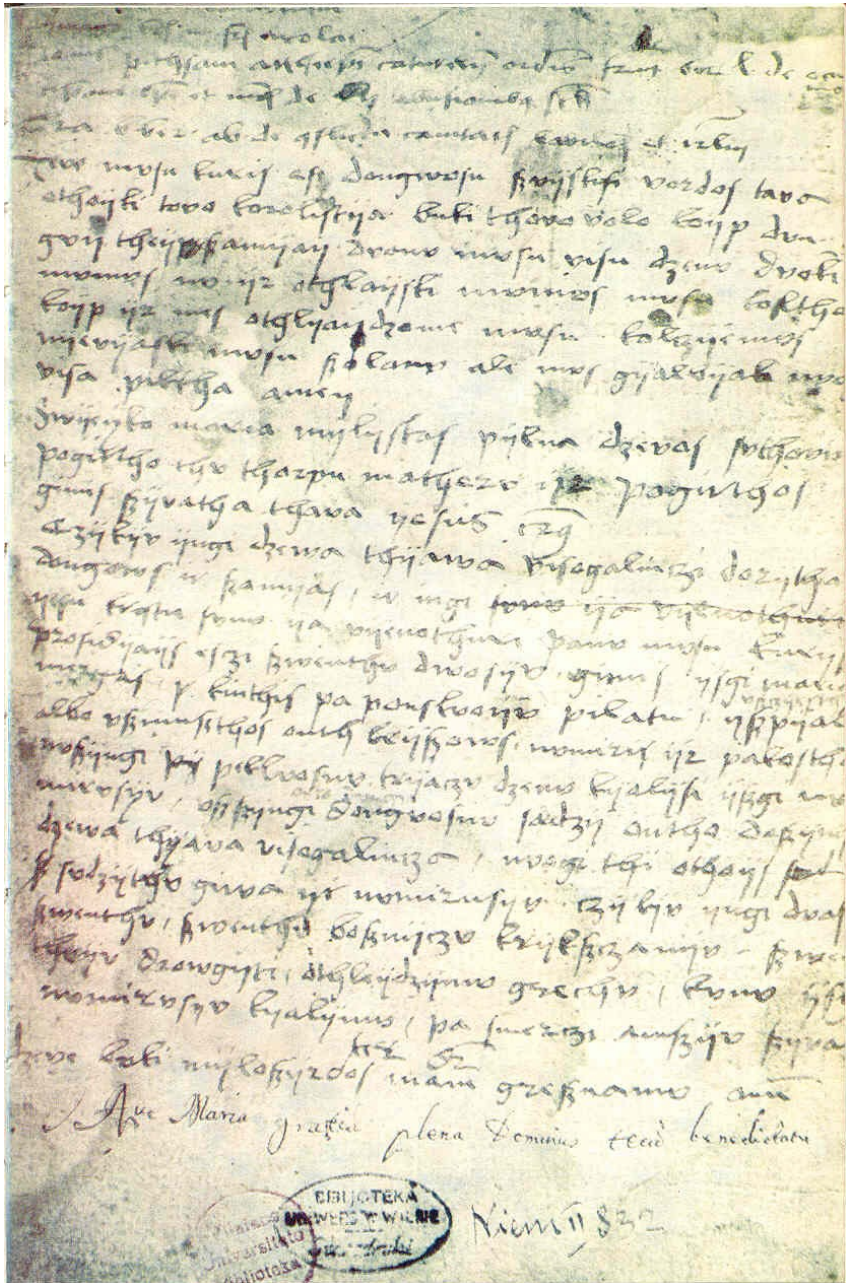
Počátky litevské a lotyšské písemnosti

Počátky litevské písemnosti

	Mluvená litevština		Rukopisná litevština		Tištěná litevština	
	Malá Litva	Velká L.	Malá Litva	Velká L.	Malá Litva	Velká L.
<u>cca 7.</u> století						
cca 1525						
1547						
1595 / 99						

Počátky písemné litevštiny

První souvislý litevský text:

Rukopisný Otčenáš (litevsky *Tėve mūsų*),
datuje se do cca. 1504-1525

Text je vepsán do knihy *Tractatus
sacerdotalis*, 1503, Strassburg

Nachází ve Vilniusu, v knihovně Vilniuské
univerzity.

[http://lietuvos.istorija.net/lituanistica/teve
musu1503.htm](http://lietuvos.istorija.net/lituanistica/teve_musu1503.htm)

Počátky písemné litevštiny

**První litevský text:
souvislosti vzniku**

Františkánský klášter ve
Vilniusu

Založen litevským
velkoknížetem v 14.
století.

Jedno z nejdůležitějších
center vzdělanosti v
14.-18. století.

Počátky písemné litevštiny

Sabbato tertie diei. xl.

omnia. Dicit ei iesus. Ego sum qui loquor teci. Et continuo venerunt discipuli eius et mirabantur: quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dicit. quid queris aut quid loqueris eum ea. Reliquit ergo byrdia sua mulier: et abiit in civitatem: et dixit illis verbis. Venite et videte dominum qui dixit mihi omnia quecumque fecit. Nunquid ipse est christus? Et iterum ergo de civitate et veniebat ad eum. Interea rogabant discipuli eius dicentes. Rabbi madduca. Ille autem dixit eis. Ego cibum habeo manducare que vos nescitis. Dicebant ergo discipuli eius ad invicem. Numquid aliquis attulit ei manducare. Dicit eis iesus. Deus cibus est ut faciat voluntatem eius qui misit me ut perficiam opus eius. Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt et messis venit. Ecce dico vobis levate oculos vestros et videte regiones: quia albesunt iam ad messem. Et qui metit mecedem accipit et congregat fructum in vitam eternam. Ut qui seminat simul gaudeat et qui metit. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat et alius est qui metit. Ego misi vos metere: quod vos non laborastis. Alij autem laboraverunt. et vos in labores eorum introistis. Et civitate autem illa multi crederunt in eum samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia quecumque fecit. Cum venissent ergo ad illum samaritanorum rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crederunt in eum propter sermonem eius et mulieris dicebant. Quia non iam propter tuam loquelam credimus. Propter enim audivimus? et scimus quod dicitur. Sic est verum salutaris mundum. **Offertio.** Intende voci orationis mee rex meus et deus meus quos niam ad te orabo dñe. **Secretilis** **B**espice domine propitius ad munera que sacramus ut et tibi grata sint et nobis salutaria se per existant. **Per. Cōio.** Qui bibes rit aquam quam ego dabo ei dicit dominus fiet in eo fons aque salientis in vitam eternam. **Postcō.** **B**isus nos domine perceptio sacramenti mūdet a crumine et ad celestia regna perducatur. **Per. Super populum.** **Q**uanto Restat quiescimus omnipotens deus: ut qui in tua ptectione confidimus cuncta nobis adversantia te adiuante vincamus. **Per. Sabbato** **Oratio ad sanctam susannam.** **I**ntroitus. **U**erba mea auribus percipe dñe intellige clamorem meum: intende voci orationis mee. **Oratio.** **R**ex meus et deus meus. **Oratio.** **P**otentis deus: ut qui se affligendo carnem ab alimentis abstinent sectando iustitiam a culpa sciunt. **Per dominum nostrum** **lectio danielis prophete. xij. ca.** **I**n diebus illis. Erat vir in babilone: et nomen eius ioachim. Et accepit uxorem nomine susanna filiam belchie pulcherram: rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crederunt in eum propter

Sabbato tertie diei. xl. **xxxlij**

erat autem ioachim dives valde. et erat ei pomerium vicinum domui sue. Et ad ipsum consuebant iudicio quod esset honorabilior omnium. Et constituti sunt duo senes iudices in anno illo de quibus locutus est dominus: quia egressa est iniquitas de babilone a senio: ibus iudicibus qui videbant regere populum. Ipsi frequentabant domum ioachim et veniebant ad eos omnes qui habebant iudicia. Cum autem populus reuertisset post meridiem: ingrediebatur susanna et deambulabat in pomerio viri sui. Et videbant eam senes quoniam die ingredientem et deambulantem: et exarserunt in concupiscentia eius. Et avertunt sensum suum et declinaverunt oculos suos ut non viderent celum neque recordarentur iudiciorum iustorum. **Factum est autem cum observarent diem aptum quando eam possent invenire solas ingressa est aliquando sicut veri et nudius tertius eorum duabus solis puellis: voluntque lavari in pomerio. Estus quippe erat. Et non erat ibi quisquam propter duos senes absconditos contemplantibus eam. Dixit ergo puellis. Offerte mihi oleum et unguentum: et ostia pomerij claudite ut lauet. Cum autem egressa essent puelle: surrexerunt duo senes et accurrerunt ad eam: et dixerunt. Ecce ostia pomerij clausa sunt: et nemo nos videt: in concupiscentia tua sumus. Quamobrem assente nobis et commiscere nobiscum. Quod si nolueris dicemus testimonium contra te quod fuerit tecum inveniatis: robbanc eam emiseris puellas a te. Ingemuit susanna et ait. Singulie sunt mihi videntes: si enim hoc egero mors mihi est: si autem non egero non effugiam vias. Sed melius est mihi absque opere incidere in manum hominum quam peccare in conspectu domini. Et exclamavit voce magna susanna. Exclamaverunt autem et senes adversus eam. Et cucurrit unus et aperuit ostia pomerij. Cum autem audissent clamorem in pomerio factum multi domus irruerunt per posticum ut viderent quidnam hoc esset. Postquam autem senes locuti sunt: erubescerunt servus vehementer: quia non quod dixerat fuerat sermo diuinitatis. De susanna. Et facta est dies crastina. Cumque venisset populus ad virum et ioachim venerunt et duo presbyteri plenissimi iniqua cogitatione adversus susanna ut interficerent eam. Et dixerunt coram populo. Mittite ad susannam filiam belchie uxorem ioachim. Et statim miserunt. Et venit cum parentibus et filijs et universis cognatis suis. Fiebant igitur super omnes qui non erant eam. Consurgentes autem duo presbyteri in medio populi: posuerunt manus suas super caput eius. Que stans suspexit ad celum. Erat enim cor eius fide ducta habens in domino. Et dixerunt presbyteri. Cum deambularem in pomerio soli ingressa est hec cum duabus puellis et clausit ostia pomerij: et dimisit a se puellas. Venit ad eam adolescens qui erat absconditus et concubuit cum ea. Porro nos cum essemus in angulo pomerij videntes iniquitates cucurrimus ad eam: et vidimus eos pariter commisceri. Et illum quidem nequissimum comprehendere qui a fortiori nobis erat: et aperto ostio**

První litevský text: souvislosti vzniku

Další litevské zápisy v knihách z františkánského kláštera, např. v misálu z r. 1501 (jednotlivá slova, fráze)

Vznik vilniuských litevských textů NESOUVISÍ s (proti)reformací

První litevská KNIHA

Luteránský *Catechismus*,
1547, Královec

Editor: **Martynas Mažvydas**

Kniha vznikla na zakázku
Albrechta Braniborského

PŘÍMÁ souvislost s reformací.

Konkurence Malé a Velké
Litvy

Počátek SOUVISLÉ litevské
literární tradice.

První litevská KNIHA

KNIGIELES

Pašias byla Lietuvoskamp jr

Semalstump.

Bratei seferis imkiet manė ir skalekiet/
Ir tatal skaitidami permankiet.
Makla schito tewai iusu erakšdawa turci.
Ne to negaleia ne wenu budu gauti.
Regtey to narcla sawa atimis/
Taispyr ischgirski sawa ausimis.
Jan nu ka tewai nakada neregleia/
Nu schieat wifs iusump acia.
Veizdekiet ir dabakierese smanes wofas
Schieat eit iusump šadis bogaus karalistas
Malanel ir su dziaulstam es šadi prigimkiet
A iusu bukusu scheimina makitiet.
Sunus dukteris iusu tur tatali matiey
Visa schyrdy tur to dewa šady milety.
Jei bratei seferis tus šadzius nepapeltis
Dewa tewo ir sunu sau milu padarisi.
Ir pašlawinei pa atimis dewa busit.
Visosu daitkosu palaimi tureste.
Schieu maklu dewa tatrai pašysye
Ir bogaus karalistas p prisiatysye.
Kusca

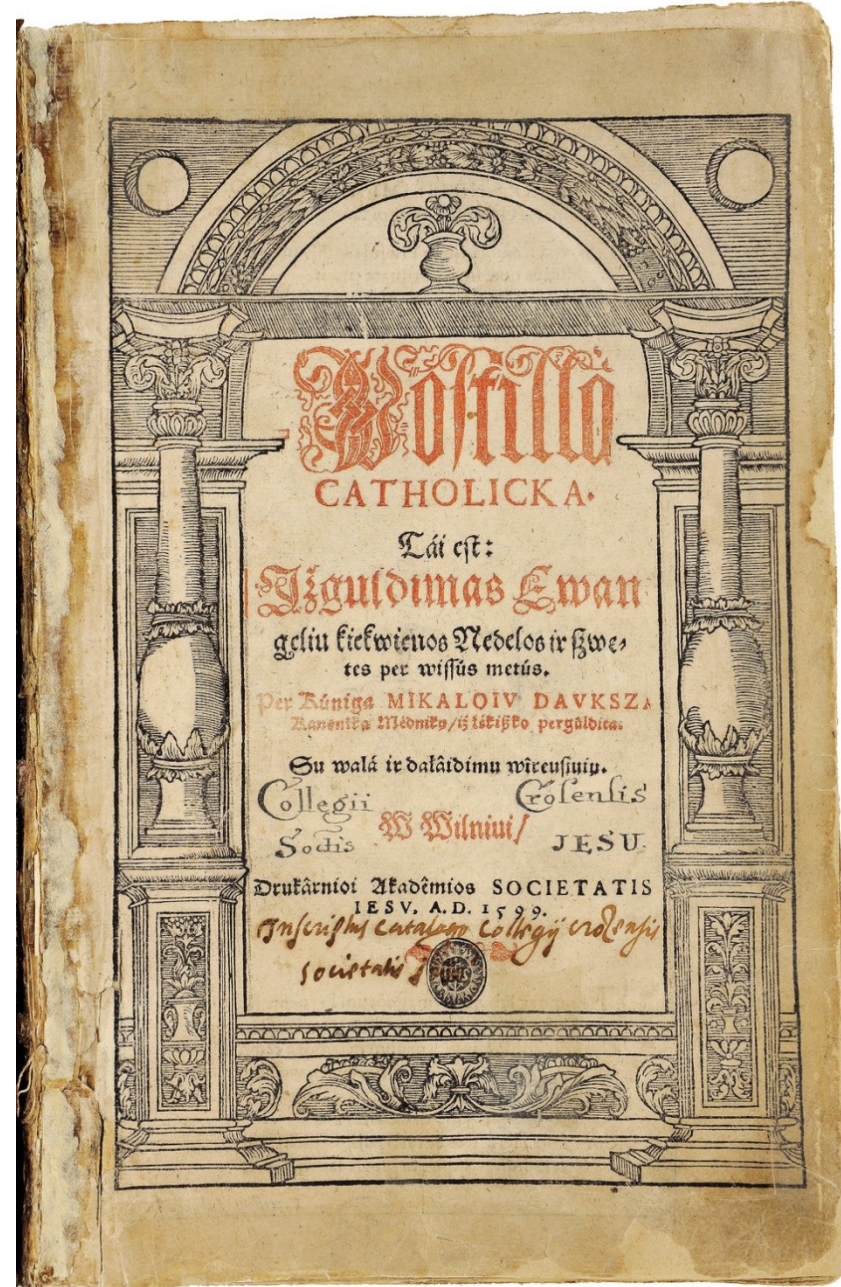
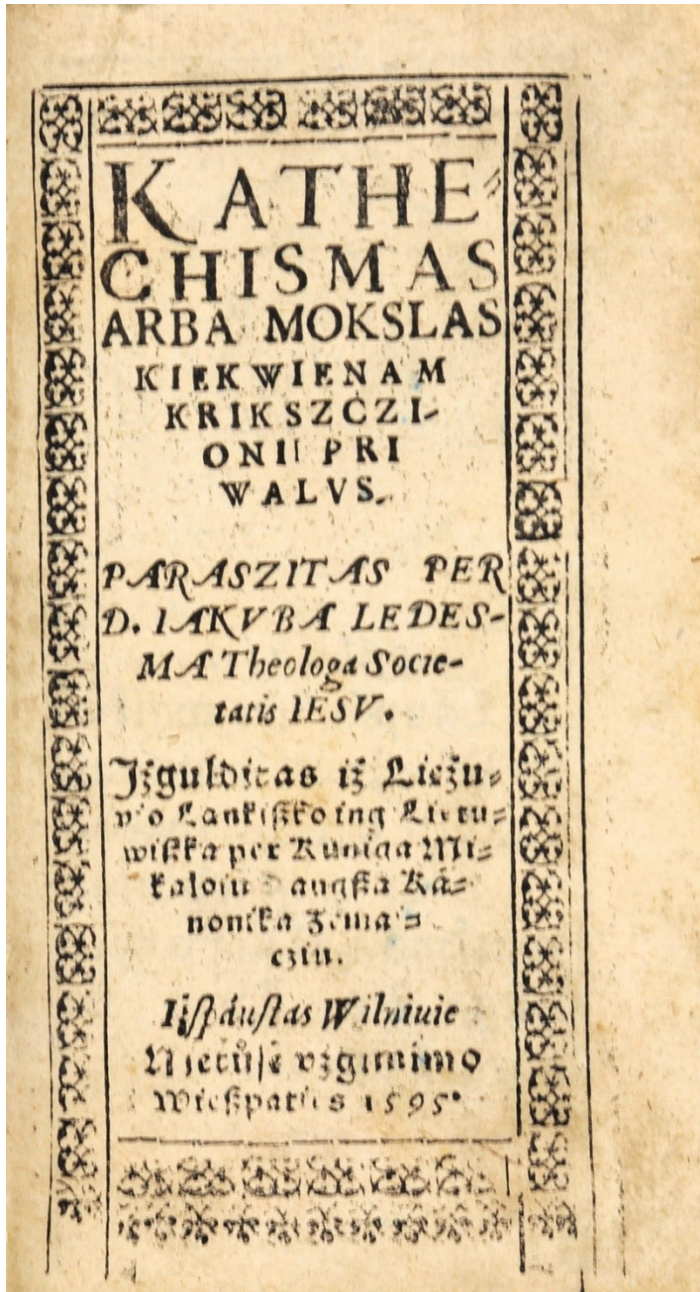
Luteránský *Catechismus*,
1547, Královec

Editor: Martynas
Mažvydas

Litevská předmluva:
první báseň v litevštině
„Knižky sami promlouvají
na Litevce a Žemaity“

Akrostich (první písmena
každého řádku)

První dvě litevské knihy na VELKÉ Litvě

Katolický *Katechismus*, 1595,
Vilnius

Katolická *Postilla*, 1599,
Vilnius

Editor: Mikalojus DAUKŠA

PŘÍMÁ souvislost s
protireformací.

Konkurence Malé a Velké
Litvy

Počátek SOUVISLÉ litevské
literární tradice.

Kulturní a náboženské kontexty litevštiny

- **Reformace a luteranizmus**
 - Martin Luther a jeho 95 tezí (1517)
 - Albrecht Braniborský a sekularizace Pruska 1525
- Náboženská konkurence **reformovaných** církví a **katolicismu**.
Vznik a působení **jezuitského** řádu.
- „Konkurence“ **Malé a Velké** Litvy jako odraz výše zmíněných procesů.

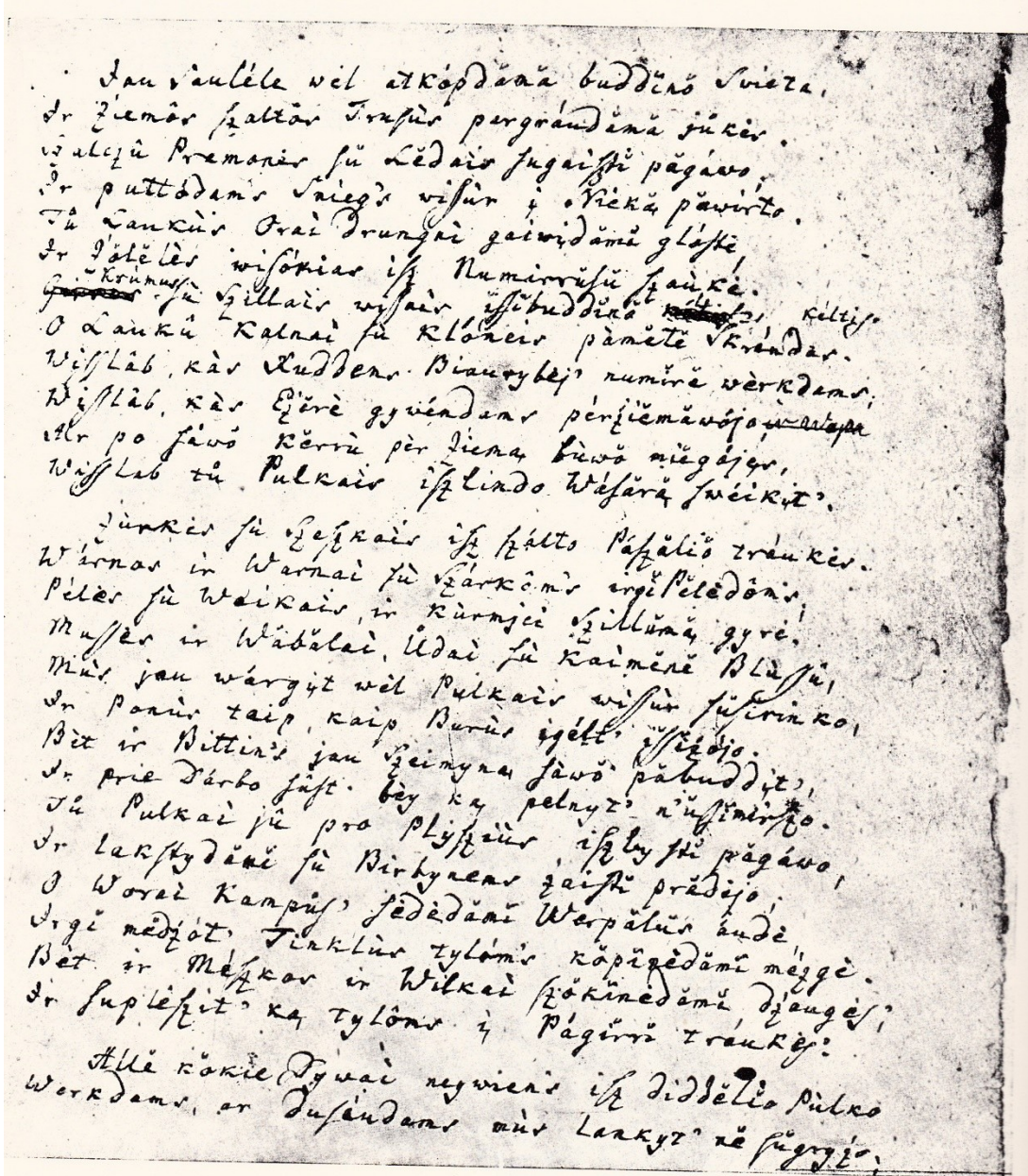
Litevština jako předmět odborného zájmu

- První litevský slovník a gramatika:
 - Velká Litva: Konstantinas Sirvydas, *Dictionarium trium linguarum*, 1620, Vilnius.
 - Malá Litva: Daniel Klein, *Grammatica Litvanica*, 1653, Královec.

Litevština jako předmět odborného zájmu

- Malá Litva:
 - Philip Ruhig, *Betrachtung der Litauischen Sprache (Pojednání o litevském jazyce)* – 1747, Královec. První tři litevské lidové písně.
 - Michael Mörlin a tzv. debata ohledně spisovné litevštiny (od r. 1705)
 - Johannes Schultz a první SVĚTSKÁ KNIHA v litevštině: 1706 (překlad Ezopových bajek)

Kristijonas Donelaitis a jeho *Metai* (Roční doby)

Jau Saulėle vel atkoptānā buddis šviesa,
Ir žiemės šaltis Trošius pergoandimā sukis.
Valežū Premanis su Lėdais fugaiši pagaus,
Ir puttdamio šnieg's visur i. Niekā pavirto.
Tū Laukus Orai Drungai gairidimē glōstē,
Ir Jūtēlės visokias i. Numirvėsu laukē.
Kūnų su žillais visur i. šitūddimā keltis.
O Laukū Kalnai su Klōnais pamētē šarūdar.
Wislab, kās Luddens. Bianoybėj' numirė wėrkdam.
Wislab, kās Gėrė gyvėdamas pėnšimėwōjowatapa
Alr po fawō Kėrū pėr diemā šiwō mēgājėw.
Wislab tū Pulkais i. lindo wėfərə šwėikit'.
Junkis su žėškais i. šaltis Papalio traukis.
Wornas ir Warnai su žarkomis ir šilėdomis.
Pėlės su wairkais, ir kūrnėjū žillūmā gyvė.
Muslėr ir Wabūlai, Udai su kaiminē Wlūšū.
Mūs jau wėrgit wėl Pulkais visur šitruin ko.
Ir Panis taip, kaip Buris i. šitūddimā.
Bit ir Witrin's jau žėimynas fawō pabūdūt'.
Ir prie šarko fūst. bėg ka pelnyz' nūšimint'.
Tū Pulkai su pro plyšius i. šlytē pagāwa.
Ir lakstydimē su Nirkynas žaištē prādijo.
O Woraš Kampis, šėdėdam' Werpālūs andė.
Ir gi mēdžūt, šaklūs tylom' kōpėdėmē mēggė.
Bet ir Mėškav ir Wilkai šokimėdėmē d'augėj'.
Ir suplėšit' ka tylom' i. Pāgėrri traukėj'.
Alle kōkie D'wai nevwien' i. šidėlės Pulko
Werkdam, or Dufandam' oūs Laukuz' nē fūgryjė.

- Nejdůležitější sekulární text staré litevštiny
- Napsáno cca 1750
- První vydání 1818, Královec
- Veršovaný didaktický epos
- Cca 3000 hexametrických veršů
- Výjimečně kvalitní a autentická litevština
- PRVNÍ litevský text široce známý mimo Litvu

Počátky Lotyšské písemnosti

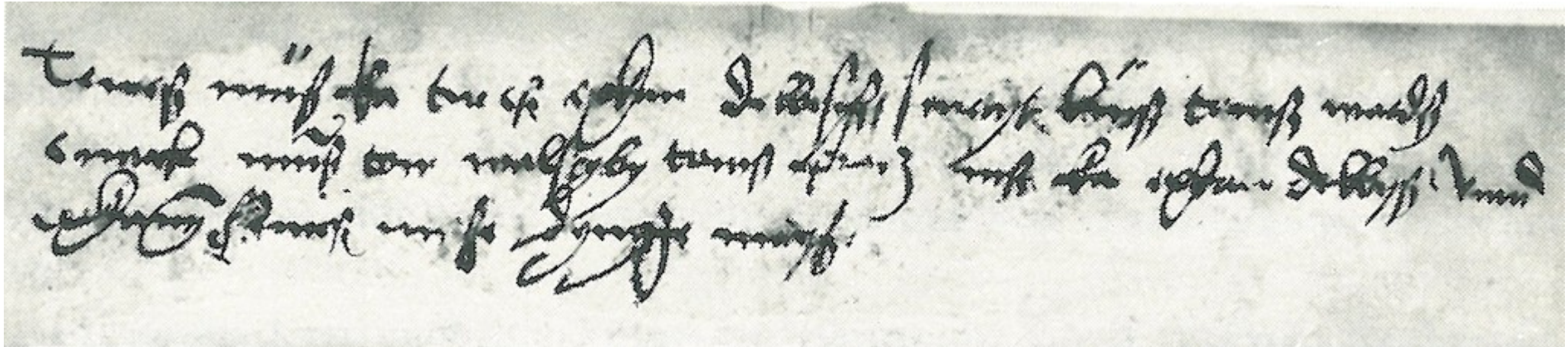
Počátky lotyšského písemnictví spadají do první poloviny 16. století. Jsou to tři rukopisné verze modlitby *Otčenáš*:

Gisbertův *Otčenáš* (Gisberta tēvreize)

Brunův *Otčenáš* (Bruno tēvreize)

Grūnauův *Otčenáš* (Grūnava tēvreize)

Gisberta tēvreize

Text vepsán do knihy *Agenda siue benedictio(n)ale* (vydána v Lipsku, 1507), nalezen
v roce 1955

Dotyčný výtisk se nachází ve Švédsku, v knihovně Uppsalské univerzity

Datace rukopisného textu v rozmezí 1507-1540

Bruno tēvreize

Lūonice sic sonat.

Towes mūs kastū es exca debbesiss.

1. Sweigtz touwes Wartt.
2. Enacks mūs touws wallstikt.
3. Touws pratzbir ka eekshan debbes
sis. Ta arrisan wūrsan semmes
4. Mūsse deniss ke magise dūthmūss schodee
5. Pammete mūs mūsso grecks, Kames
pammeten mūsse pirradūkens
6. Neckwedsemūms Counam bads klemis
7. Ath pūst mūs no wogsem Counem.
Cy Bruno.

Text nalezen roku 1955 v jednom starém rukopisu
ve Švédsku, v královské knihovně v Stockholmu

Datace rukopisného textu v rozmezí 1520-1529

Grūnava tēvreize

und Ca'ul alfi.
Norsen Thewes Cur thu es delkas Zweytzgischer thowes
war des Penag munis Tholbe müstlufilbi Tolpes prates
girkade delbesime tade Symmes Semmes Worsünaj
dodi mommjs Annose igdemas müjse, unde gajtkas
Pares munis nusse nozegimi Caidemes Pamelam mu
sen Prettuune kans newede munis lauron Padoman
Swalbad munis nowuse Loyne Jesus Amen ..
Es ist ja ein Gebet, man d' sol viel züsätze mach' iforn g.

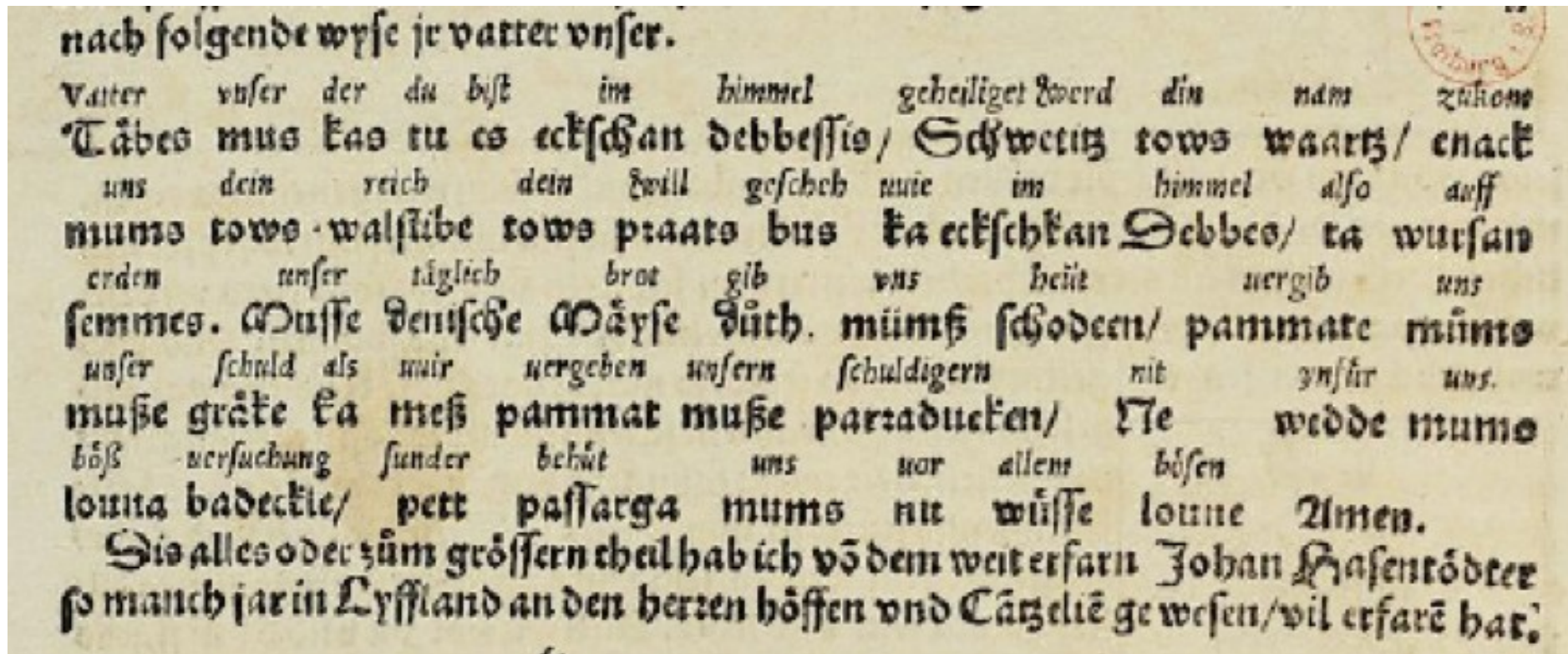
Text v rukopisu *Pruské kroniky* Simona Grunau (*Simon Grunaus Preußische Chronik*), který se nacházal v Královecké univerzitní knihovně. Grunau svou kroniku napsal cca 1510-1526

První publikace (včetně lotyšské modlitby) v roce 1875 Adalbertem Bezenbergrem

Datace rukopisného textu alternuje mezi 1480-1500 nebo mezi lety 1521-1531

Grunau se domníval, že podává pruské znění modlitby, ale de facto zachytil lotyštinu.

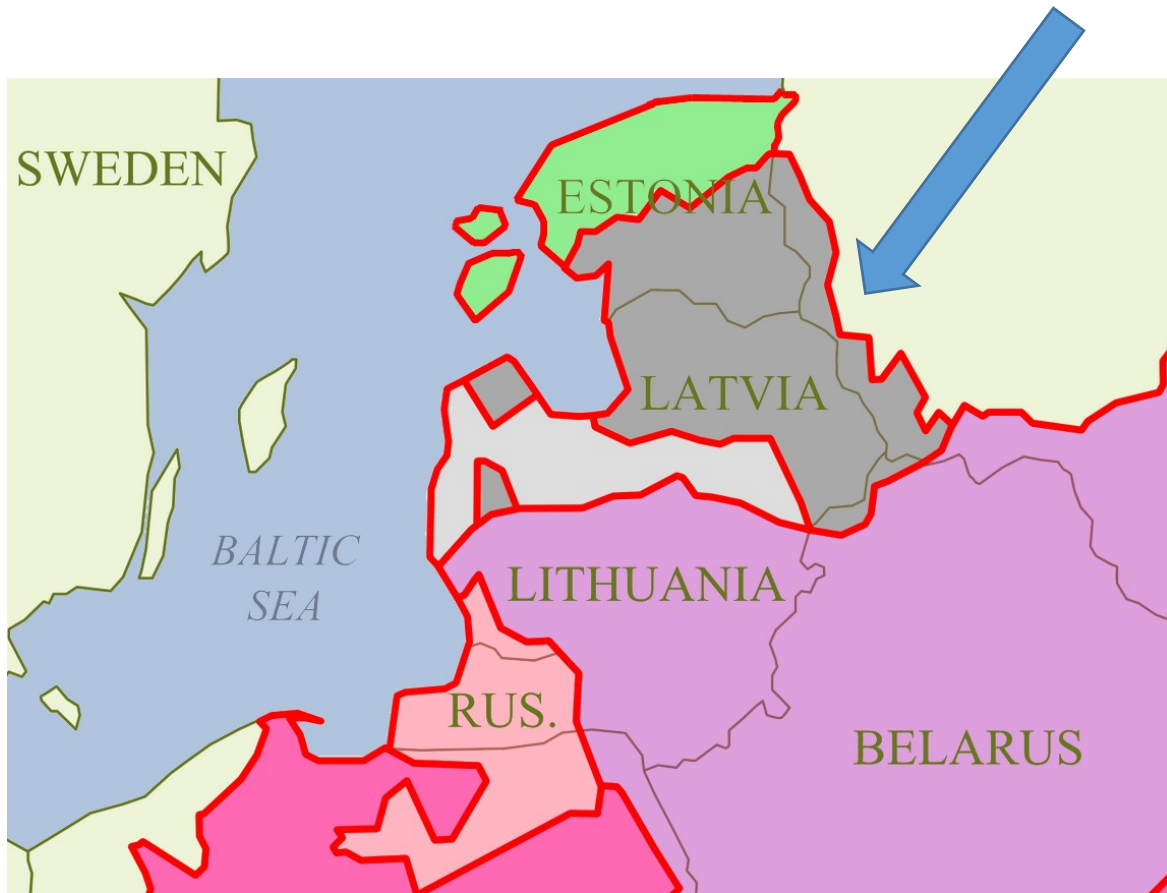
První tištěný lotyšský text

Hāzentētera tēvreize (Hasentōterūv Otčenáš)

Vytištěno roku 1550 v 2. vydání *Cosmographia* Sebatiāna Münstra

První dochovaná lotyšská kniha

Jsou celkem spolehlivé zmínky o existenci lotyšských knih resp. textů ze začátku 16. století, ale samotné knihy se nedochovaly. První dochovaná kniha je z roku 1585, jedná se o překlad katolického jezuitského katechismu Petra Canisia *Catechismus catholicorum*. Plný název lotyšské verze:

Kriscige pammacischen no thems Papreksche Galwe gabblems Christites macibes, Vilnius, 1585.

Kontext: od roku 1561 patřila část původního Livonska pod Litevské velkoknížectví jako tzv. Livonské vévodství (na mapě vyznačené šedou barvou). Katolická církev se nažila o katolickou katechizaci místních obyvatelů (Livonsko jinak bylo luteránské) a papežský nuncius Antonio Posevino inicioval vydání lotyšského překladu katechismu Petra Canisia (nejpopulárnějšího katolického katechismu 16. století).

Lotyština jako předmět odborného zájmu

- První tištěný slovník:

Georgius Mancelius (lot. Georgs Mancelis), *Lettus, das ist Wortbuch sampt angehengtem täglichem Gebrauch der Lettischen Sprache*. Rīga, 1638.

Lotyština jako předmět odborného zájmu

- První lotyšská gramatika:

*Manuductio ad linguam lettonicam facilis & certa/monstrata
a Joanne Georgo Rehehusen, 1644, Rīga*

(Překlad názvu: Jednoduchý a spolehlivý průvodce do
lotyšského jazyka, připravený J. G. Rehenhusenem)

Johann Ernst Glück (lot. Johans Ernsts Gliks) a jeho překlad **bible** do lotyštiny

Nový zákon: *Ta Jauna Derriba muhsu Kunga Jesus Kristus jeb Deewa swehti wahrdi,*
Rīga 1685

Starý zákon: *Ta Swehta Grahmata Jeb Deewa Swehtais Wahrds* Rīga 1691

Plné vydání: *Tā Svēta Grāmata,* Riga, 1694